

MORMINT DE EPOCA ROMANĂ LA TOMIS

În vara anului 1971, la începutul lunii august, cu ocazia construirii unor anexe localului Liceului Industrial, pe B-dul Tomis colț cu Str. Flămînda a fost descoperit un mormînt dublu de înhumăție. (Fig. 1/1).

Cavoul era construit din plăci mari de calcar, din același material fiind și capacul dublu, plan. Fundul încăperilor sepulcrale era din pămînt. La est ambele aveau cîte o nișă. Lespezile erau cimentate cu mortar din var, iar interiorul tencuit, fără urme de pictură. Dimensiunile cavoului dublu erau următoarele : lungime 2,30 m, aceeași lățime, înălțime 1,40 m. Interiorul celor două compartimente conținea : două schelete, de femei, într-unul și trei în celălalt, orientate toate cu capul la est și picioarele la vest. Înhumății erau în sicrie de lemn, resturi ale lor, lemn și cuie, găsindu-se în mormînt. (Fig. 1/1 și 1/2).

Inventarul, bogat și interesant, este compus din : vase de sticlă, în marea lor majoritate întregi, căni ceramice, opaițe, obiecte din metal, din os, mărgele și tălpi de plută de la încălțăminte.

Pentru ușurarea prezentării inventarului vom numerota încăperile de la nord la sud, M I și M II, iar scheletele de la sud la nord pentru fiecare compartiment, S 1, S 2 pentru M I și S 1, S 2, S 3 pentru M II.

M I. Inventarul, care ne-a determinat să afirmăm că scheletele au aparținut unor femei, este următorul :

A) S 1, cel din dreapta :

1. Unguentarium din sticlă, avînd buza inelară, gîtul cilindric, alungit, delimitat de corp printr-o contracție. Corpul în formă de clopot și fundul concav. Sticla are culoare albă-verzuie și prezintă bule de aer în compoziție. Înălțimea 15,5 cm, diametrul gurii 3,1 cm, diametrul mare 5,5 cm. Inv. 20551 1. (Fig. 2/1).

2. Vas din același material cu gîtul în formă de pilnie corpul sferic, fundul inelar. La baza gîtului două cercuri, în relief, formate din fire de

sticlă. Sticla incoloră cu ușoare urme de bule de aer în compoziție. Înălțimea 12,1 cm, diametrul gurii 4 cm, diametrul mare 9 cm. Inv. 20552². (Fig. 2/2).

3. Vas de sticlă cu gîtul cilindric, ușor evazat către buză, corpul de formă sferică turtită și fundul inelar. Materialul incolor cu bule de aer în compoziție. Înălțimea 11 cm, diametrul gurii 3,7 cm, diametrul mare 9,5 cm. Inv. 20553³. (Fig. 2/3).

4. Oglindă de bronz, găsită în stînga bazinului inhumatei. Diametrul 9,5 cm, grosimea 0,1 cm. Inv. 20559, (Fig. 3/1).

5. Aplice din același metal aurite. Au formă de clepsidră sau a două inimi. Descoperite în zona pîntecului, probabil un brîu. Lungimea 1,1 cm, lățimea 0,6 cm. Inv. 20558. (Fig. 3/3).

6. Pieptene din os cu rînduri duble de dinți. Lungimea 7 cm, lățimea 3,6 cm. Inv. 20567⁴. (Fig. 3/2).

7. Două tălpi de încălțăminte din plută. Lungimea 23 cm, lățimea 8 cm, înălțimea 1,5 cm. Inv. 20569, 20570. (Fig. 3/4).

B) S 2 cel din stînga.

1. Baghetă din sticlă, avînd la un capăt un cantharos din sticlă de culoare roșie cu nuanțe verzui, iar la celălalt o verigă cu perlă de aceeași culoare ca și corpul, torsionat, al obiectului, alb-gălbuie. Lungimea 24 cm, grosimea 0,8 cm. Inv. 20568⁵. (Fig. 4/2).

2. Mărgele confecționate din același material; 46 de culoare albastră mată, 5 de culoare aurie, 2 centrale de nuanță roșcată-maronie și străvezii. Remarcăm pe ultimele, una de formă ovală iar cealaltă de picătură. Inv. 20550. (Fig. 4/4).

3. Cană din pastă de culoare roșie-cărămizie, grosieră. Buza inelară, corpul globular, diform și canelat, fundul plat. Toarta scurtă, diformă și ea. În interior conținea resturi depuse ritual. Înălțimea 10 cm, diametrul gurii 7,8 cm, diametrul mare 9,8 cm. Inv. 20556⁶. (Fig. 4/5).

¹ Filarska B., *Szkla starozytne*, Warszawa, MCMLII, p. 216, nr. 307, p. 222, nr. 332, pl. L 5 și LII 1, 2. Bucovală M., *Vase de sticlă la Tomis*, Constanța, 1968, p. 111, fig. 222, 223; datat de autor în sec. II-III e.n. Vasul și culoarea sticlei sînt ca 222 iar ca formă ca 223. Hayes W. John, *Roman and pre-roman glass*, Toronto, 1975, p. 75, nr. 265, pl. 18. Tip „candela” datat în sec. III e.n.

² Bucovală M., *op. cit.*, p. 64, 66, fig. 87, 88. Decanter typi, sec. III-IV e.n.

³ Filarska B., *op. cit.*, p. 118, nr. 97, pl. XXI. Barbu V., *Considerations chronologiques basées sur les données fournies par les inventaires funéraires des nécropoles tomîtaines*, în *St. Cl.*, 3, 1961, p. 223, fig. 17, inv. M. 165, nr. 10. Bucovală M., *op. cit.*, p. 66, 68, fig. 93, 95. Datat în sec. III e.n. Cele trei vase descrise de noi au fost găsite: două la picioare cu gura spre interior și paralele cu latura de vest a cavoului, iar al treilea lângă bazin, în dreapta. Primele două au fost găsite întregi și sînt de bună calitate.

⁴ Robinson S.H., *The Athenian Agora - Pottery of the roman period*, 5, Princeton, 1959, p. 96, nr. 136, pl. 50. Datat în sec. III e.n.

⁵ Ising C., *Roman glass - From dated finds*, Groningen-Djakarta, 1957, p. 95. Lungimea și forma corpului sînt identice. Datat în sec. II e.n. și denumit „stirring rod”.

⁶ Robinson S.H., *op. cit.*, p. 67, k 92, pl. 14, k 92. Datat la mijlocul sec. III e.n. Calitatea pastei și mai ales diformitatea ne sugerează un atelier de mina a doua din Tomis sau din zona suburbană.

4. Opaieț din lut cărămiziu, bine ars, acoperit cu vopsea roșie-cărămizie. Corpul este rotund, rostrum-ul ieșit, ansa inelară supraînălțată, fundul ușor concav. Pe disc, în relief, un amoraș ce încalecă un delfin, înconjurați de reprezentări zoomorfe. Bordura, delimitată de disc prin două cercuri concentrice incizate, este decorată cu alveole, iar fundul are stampilă. Înălțimea 2,5 cm, lățimea 9,8 cm, diametrul 7,9 cm. Inv. 20560⁷. (Fig. 4/1).

5. Ac de bronz, având la gămălie un soclu pe al cărui postament se distinge inscripția și pe care este așezată o pasăre. Pe corpul acului, la partea superioară, mai groasă un orificiu. Lungime 13,6 cm, grosime 0,3 cm. Inv. 20557⁸. (Fig. 4/3 a, b).

În compartiment nu am descoperit monedă.

M. II. Precizăm că S 3 a fost așezat, ulterior, peste S 1 deci în dreapta, fapt ce a dus la deranjarea inventarului funerar.

A) S 1. În afară de sicriu, din care s-a păstrat doar fundul, întlnim o căniță și un opaieț.

1. Cănița este din pastă cărămizie, bine arsă, are buza ușor evazată, delimitată de corp prin câteva caneluri. Corpul are formă globulară, ușor alungită către fund, care este inelar. Tortița pornește, aproximativ, de la diametrul maxim și este lipită de buză. Vasul are stabilitate. Înălțimea 8,3 cm, diametrul gurii 5,8 cm, diametrul mare 7,5 cm. Inv. 20564⁹. (Fig. 5/2).

2. Opaiețul are pasta de culoare cărămizie acoperită cu vopsea roșie-cărămizie. Corpul este rotund, rostrum-ul mic, ansa inelară supraînălțată, fundul concav. Discul prezintă, în relief, o scoică masivă și este delimitat de bordură prin două cercuri concentrice incizate. Înălțimea 5,5 cm, lățimea 10 cm, diametrul 7,5 cm. Inv. 20563¹⁰. (Fig. 5/1).

B) S 2, avea, în momentul descoperirii un ulcior lângă piciorul stâng, în dreptul picioarelor un opaieț și două sticle, dintre care una spartă probabil ritual, cu spărtura spre mort.

1. Ulciorul din pastă roșie-cărămizie are buza ușor evazată, corpul globular ușor alungit către fund și deformat pe o latură iar fundul plat.

⁷ Stampila este . Bernhard L. M., *Lampki starozytne*, Warszawa, 1955, p. 241, pl. XXXIX, nr. 313. Perezweig J., *The Athenian Agora - Lampi of the roman period*, 7, 1961, p. 116, pl. 17, fig. 742. Datat în ultimul sfert al sec. IV e.n. Ionomu C., *Opaiețe greco-romane*, Constanța, 1967, p. 122, nr. 639, p. 162 fig. 230. Opaiețul are stampilă cu același nume , dar pe disc se vede Tyche-Pontica. Datat în sec. II-III e.n.

⁸ A fost găsit la picioare, în dreptul tălpii stîngi, fiind aproape perpendicular pe aceasta. Semnificația inscripției nu ne este lămurită încă deoarece lipsesc câteva litere.

⁹ Robinson S.H., *op. cit.*, p. 55, nr. j. 34, pl. 9, 26 M. 191. Datate largă, mijlocul sec. II e.n. - începutul sec. IV e.n. Aurelian P., *Săpăturile de la Piatra Frecăței*, Materiale, 8, 1962, p. 569, fig. 56. Alexandrescu P., *Histria*, 2, 1966, p. 208, XXIV, 7, XXIV, 10-11, p. 223, XVII, 2. Mormîntul este datat de autor în sec. II-III e.n. Coja M., *Un mormînt de incinerare din epoca romană de la Histria*, în SCIVA, 1, 1974, p. 38, 39, fig. 2/3. Rădulescu A., *Contribuții la cunoașterea ceramicii de uz comun din Dobrogea*, în Pontica, 8, 1975, p. 340, 341, pl. V., fig. 1, 5.

¹⁰ Perezweig J., *op. cit.*, p. 85, nr. 143, pl. 6, nr. 143. Ionomu C., *op. cit.*, p. 68, nr. 222, p. 17, tip XVIII. Datat în sec. II-III e.n. Unul dintre opaiețe a fost găsit într-un mormînt în cartierul Tomis II, inclus în necropola noastră.

Corpul vasului este acoperit cu vopsea brun-roșcată și este canelat. Vasul are două tortițe. Înălțimea 9,3 cm, diametrul gurii 6,4 cm, diametrul maxim 7,5 cm. Inv. 20565¹¹. (Fig. 6/1).

2. Opațul din pastă cărămizie-gălbuie are suprafața acoperită cu vopsea brun-roșcată cu nuanțe metalice. Corpul de formă alungită, rostrem-ul puternic ieșit, ansa inelară, lată și joasă, fundul concav. Discul, cu orificiul de alimentare central este delimitat de bordură cu un cerc puternic incizat, aceasta fiind decorată cu linii radiale incizate. Fundul are aceeași ornamentație. Înălțimea 2,5 cm, lățimea 5,5 cm, lungimea 7,8 cm. Inv. 20562¹². (Fig. 6/2).

3. Vas de sticlă, spart ritual, cu buza inelară, gîtul cilindric înalt, cu o contracție la bază, corpul în formă de clopot larg, fundul concav. Sticla de culoare verzuie are bule de aer în compoziție. Înălțimea 17 cm, diametrul gurii 3,2 cm, diametrul maxim 7,5 cm. Inv. 20556¹³. (Fig. 5/3).

4. Vas din același material, avînd buza inelară, mult evazată, gîtul cilindric, corpul de formă sferică, fundul inelar. Buza și corpul prezintă deformații. Sticlă albă cu nuanțe verzui, are bule de aer în compoziție. Înălțimea 10,5 cm, diametrul gurii 4,5 cm, diametrul maxim 8 cm. Inv. 20555¹⁴. (Fig. 5/4).

C) S 3, înhumat ulterior, nu avea alt inventar decît o pereche de tălpi din plută. Lungime 26 cm, lățime 8 cm, înălțime 1,7 cm. și o bucată de pînză în regiunea bazinului, alături de resturile sicriului. (Fig. 6/3).

Nici în această încăpere nu am găsit monedă.

Din prezentarea inventarului cavoului dublu, a ritului de înmormîntare și din localizarea construcției sepulcrale apar cîteva concluzii care vin să contribuie la istoria Tomisului și a zonei suburbane în epoca romană.

În privința datării mormîntului și a ordinii înhumării lipsa monedelor îngreuează momentul. Sîntem înclinați, pe baza materialului din inventar, în special sticlă și ceramică, să fixăm sec. III e.n. pentru M I și M II S 1, S 2, iar pentru S 3 prima jumătate a sec. IV e.n. În ultima afirmație ne bazăm pe faptul că, sicriul în care a fost înhumată persoana a deranjat pe celelalte două, care în acel moment vor fi fost în putrefacție, la care adăugăm și inventarul sărăcăcios.

Însăși tipul de mormînt din lespezi de calcar, cu două încăperi îl întîlnim în sec. III e.n.¹⁵

Necropola din care face parte mormîntul prezentat se întindea pe un spațiu vast, pornind de la poarta de nord a zidului de incintă ultim și continuînd spre nord și nord-est. Ea era plasată în lungul drumului ce

¹¹ Robinson S.H., *op. cit.*, p. 98, M 151, pl. 24. Datat la jumătatea sec. III e.n.

¹² Bernhard L.M., *op. cit.*, p. 329, nr. 331, pl. XCIII, nr. 332. Datat în sec. III e.n.

¹³ Bucovală M., *op. cit.*, p. 111, nr. 233. Datat în sec. II-III e.n. Este vasul spart ritual.

¹⁴ Hayes W. John, *op. cit.*, p. 67, nr. 201, pl. 6.

¹⁵ Barbu V., *Din necropolele Tomisului - Tipuri de morminte din epoca romană*, (I), în SCIV, 1, 1971, p. 65. Pe baza elementelor constructive, autorul datează tipul XI de mormînt dublu în sec. III e.n. Precizăm că mormîntul nostru are două încăperi mortuare, pe cînd tipul XI doar una și un vestibul. Credem că tipul cavou dublu este o variantă contemporană a tipului XI.

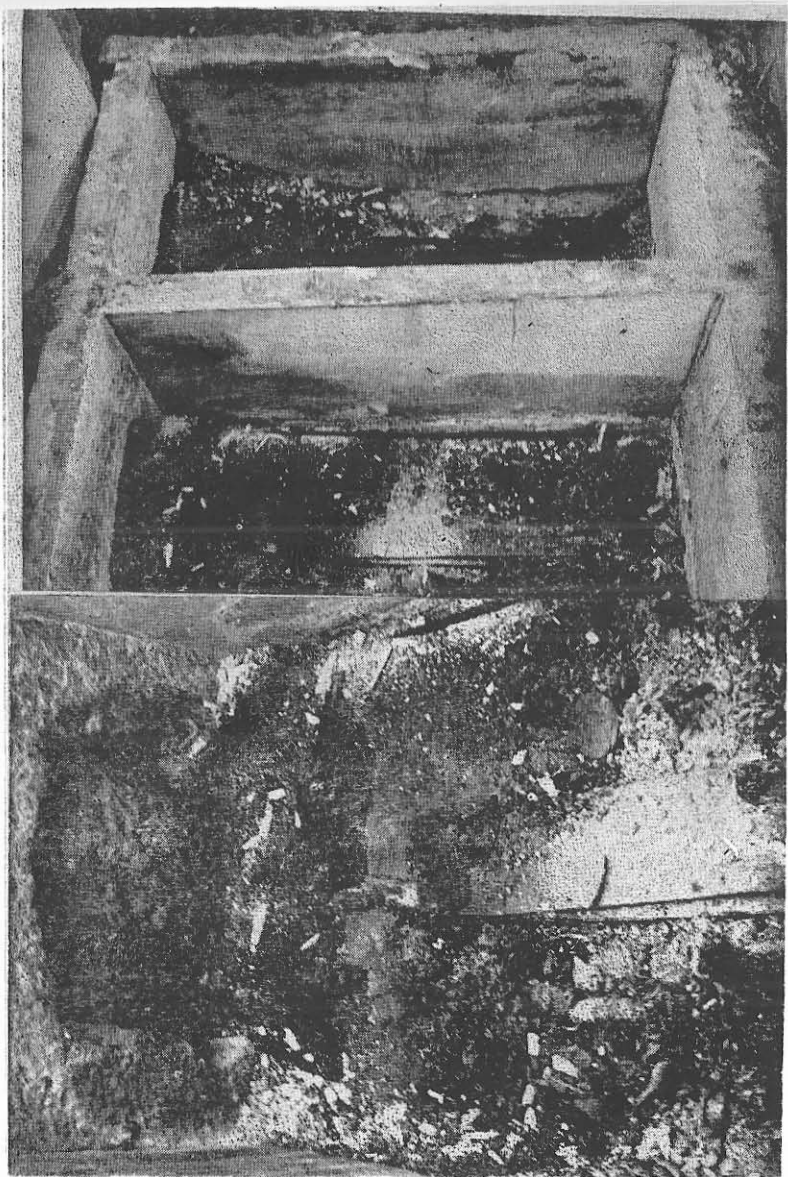

Fig. 1. 1. Mormint dublu inhumație – Tomis. 2. M. Detaliu.

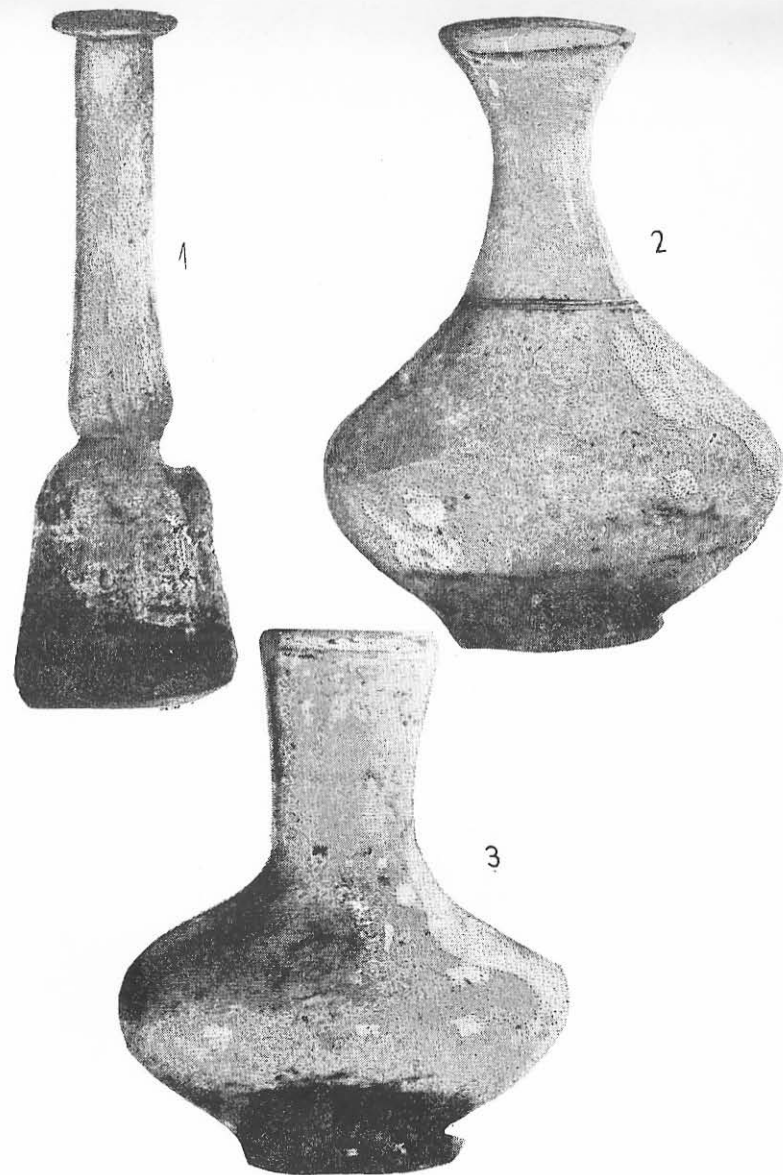

Fig. 2. 1. Vas de sticlă. M I. 2. Vas de sticlă. M I. 3. Vas de sticlă. M I

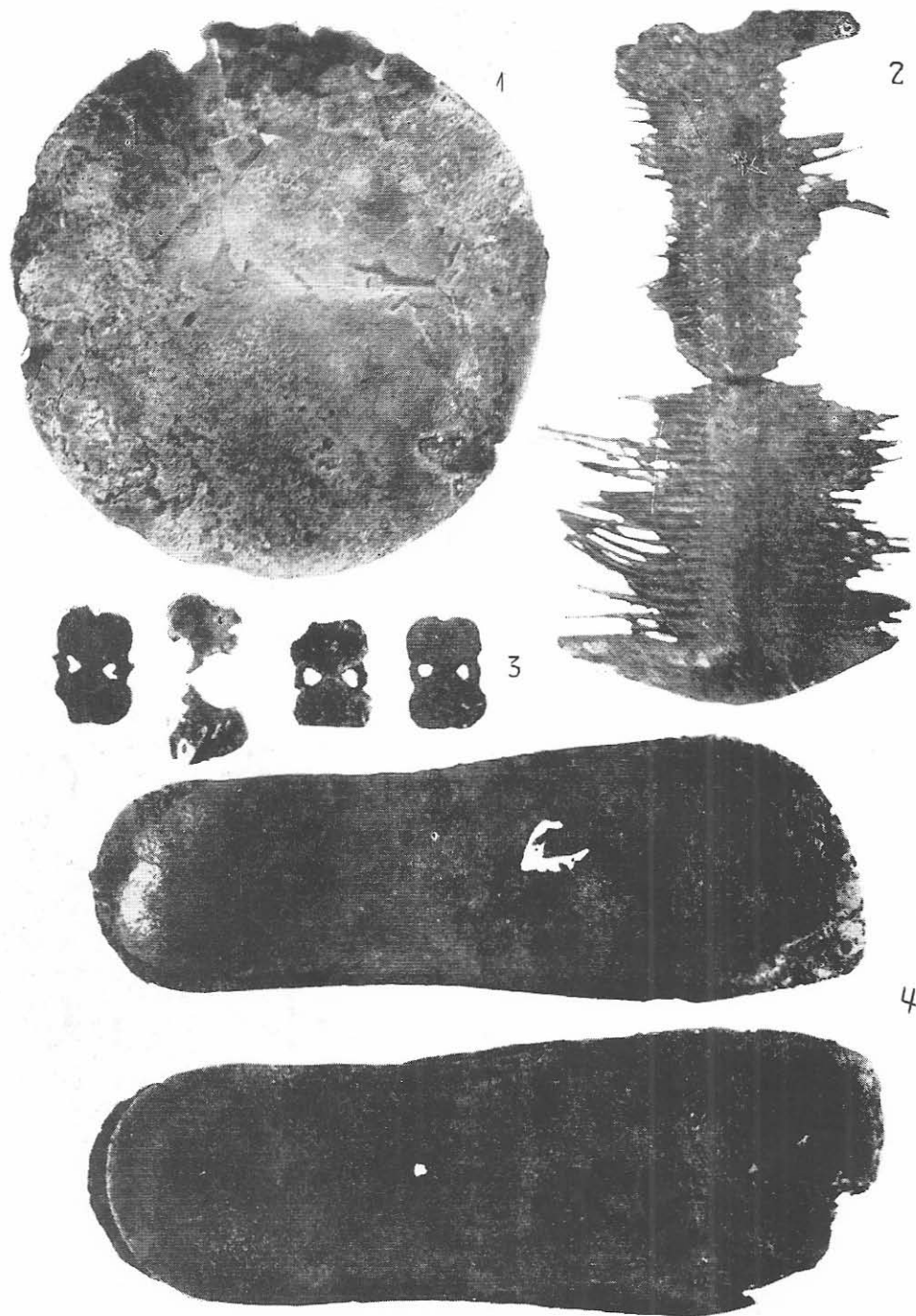

Fig. 3. 1. Oglindă de bronz. M. I. 2. Pieptene os. M. I. 3. Aplice bronz aurit. M. I. 3. Tălpi încălțăminte. M. I.

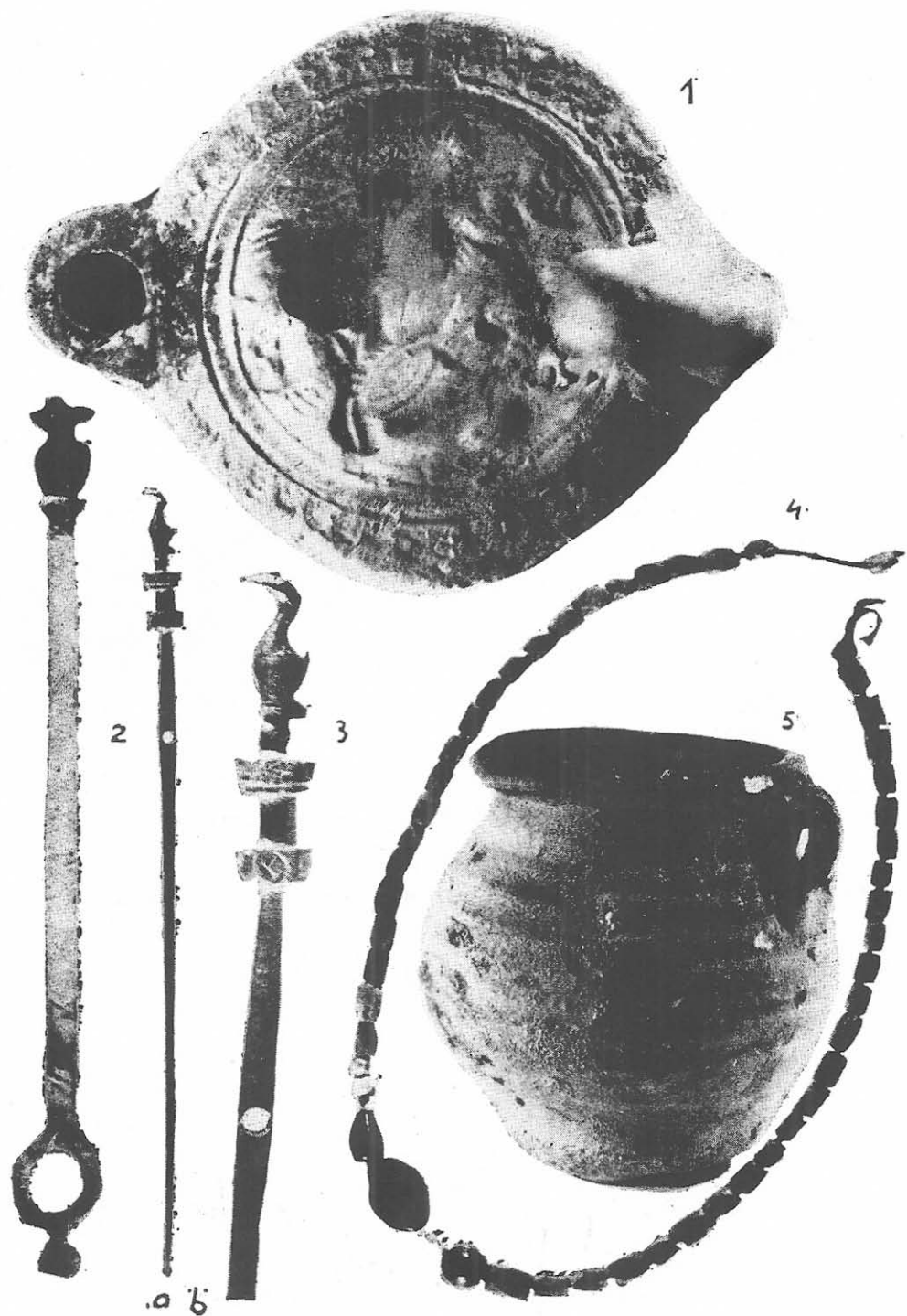

Fig. 4. M I. 1. Opaț cu amoraș și delfin. M I. 2. Baghetă sticlă. M I. 3. Ac bronz. — a, b. M I. 4. Mărgele. M I. 5. Cană ceramică.

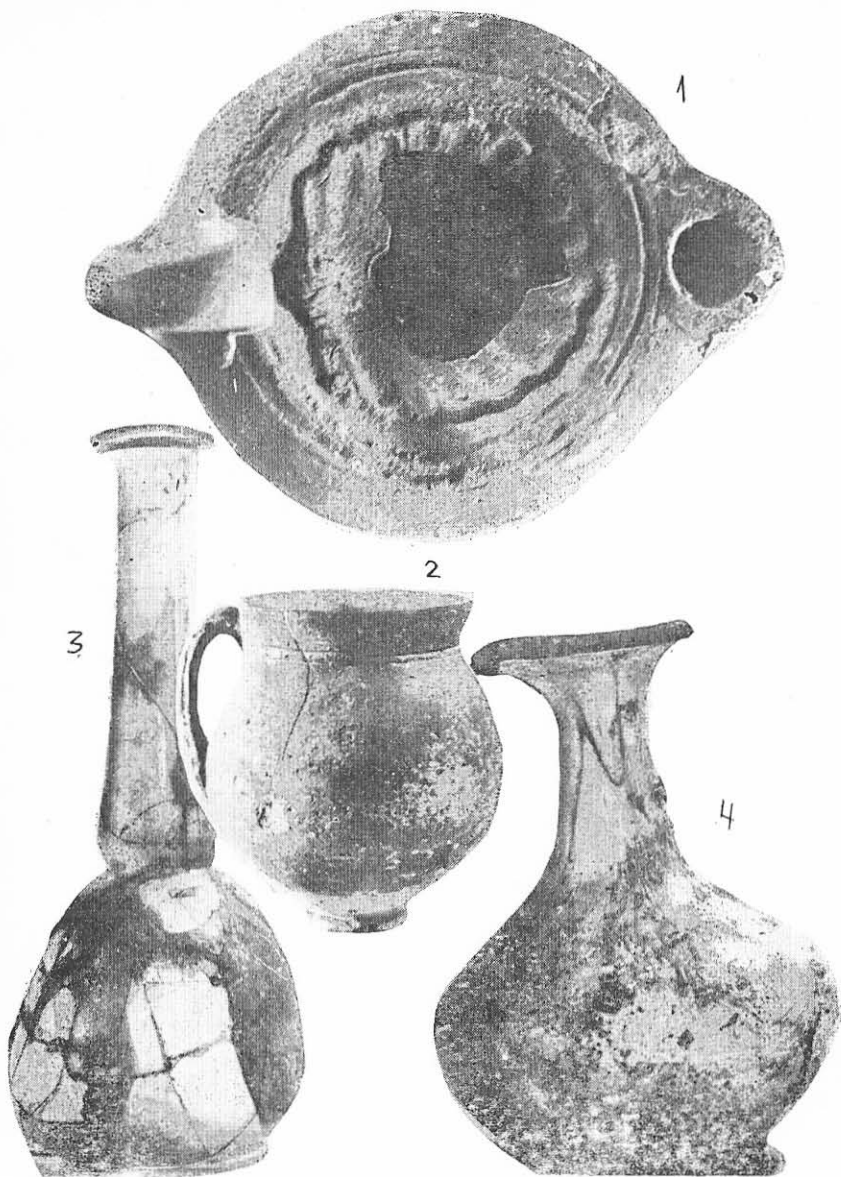

Fig. 5. M II. 1. Opaț cu scoică. M II. 2. Cană ceramică. M II. 3. Vas sticlă.
M II. 4. Vas sticlă.

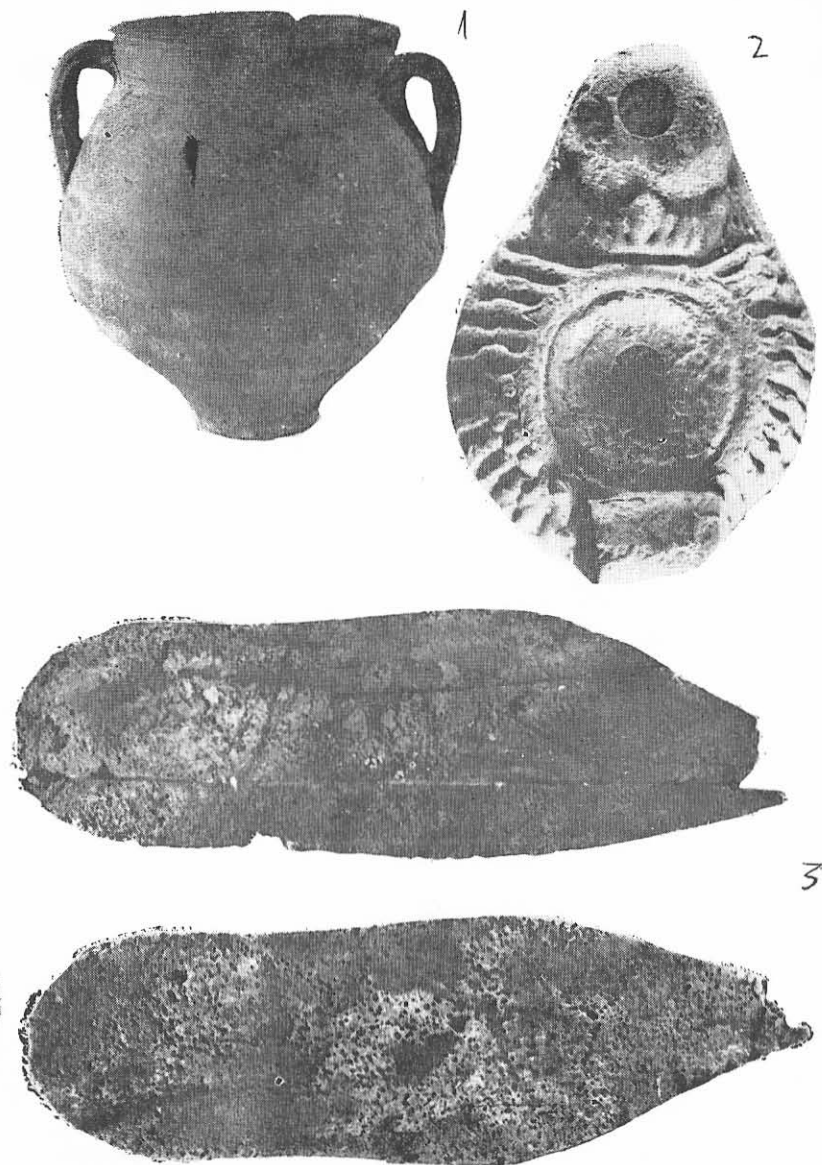

Fig. 6. M II. 1. Ulciior. M II. 2. Opaț. M II. 3. Tălpi încălțăminte.

lega Tomisul de Histria¹⁶. Mormintele din lespezi de piatră conform unor ipoteze și mențiuni mai vechi, ar fi avut deasupra un tumul, construcție ce ar fi dat un aspect impunător necropolelor aflate de-o parte și de alta a drumurilor antice¹⁷.

Din inventarul mormântului remarcăm în primul rând opaițul cu stam-pila¹⁸ despre care putem spune că este produsul unui atelier de primă mână din Tomis. Din rîndul obiectelor de sticlă bagheta, cu frumoasele-i podoabe și acul de bronz cu enigmatică, deocamdată, inscripție, confirmă gustul pentru frumos și importanța acordată de populație în acele veacuri ritului înhumării.

Nu trebuie omis nici faptul că un asemenea mormînt, un cavou de familie probabil, aflat la mare depărtare de zidurile de apărare ale orașului, ar fi aparținut unei familii dintr-o așezare suburbană sau unei villae¹⁹.

Extinderea necropolei, bogăția inventarului sînt o oglindă, peste veacuri, a înfloritoarei metropole de la Pontul Stîng care era Tomisul.

RÉSUMÉ

TOMBE D'ÉPOQUE ROMAINE A TOMIS

Note présentant le mobilier d'une tombe ayant fait l'objet d'une découverte fortuite à Constanța en 1971. L'intérêt des pièces dont se composait le mobilier funéraire respectif réside dans leur caractère révélateur pour le cadre économique et spirituel des citoyens de Tomis. Les récipients de verre, les lampes, la céramique et les objets de bronze livrés par cette tombe la font dater des IIIe-IVe de n.è. Cette tombe contribue à enrichir nos connaissances en ce qui concerne la nécropole située au nord de la ville antique et des agglomérations dépendantes de cette-dernière.

¹⁶ Idem, *Considerations chronologique basées sur les données fournies par les inventaires funéraires des nécropoles tomitaines*, în St. Cl., 3, 1961, p. 205. Cavoul dublu descoperit în 1971, alături de un număr mare de morminte, 10, tot de înhumăție, descoperite în cursul anului 1976, pe B-dul Al. Lăpușneanu lărgesc aria necropolei II pînă la B-dul Lăpușneanu. Autorul studiului datează, pe bază de monede, necropola în sec. II e.n. (Hadrian) și sfîrșitul sec. III e.n. (Aurelian și Probus) lăsînd să se întrevadă și posibilitatea folosirii ei ulterioare.

¹⁷ Idem, *Din necropola Tomisului...*, în SCIV, 1, 1971, p. 56.

¹⁸ Vezi nota 7.

¹⁹ Situația ni se pare normală, chiar dacă ținem seama că orașul Tomis avea cartiere „extramuros”.